

“BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI MANTIQUIY FIKRLASH QOBILIYATI SHAKLLANTIRISH”

Andijon viloyati Andijon shahar

5- umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Xurboyeva Shahnoza Ma'rufjonovna

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlash ko‘nikmalari yoritib berilgan. Ular uchun mantiqiy fikrlash, masalalarni yechish va axborotlarni tahlil qilishda muhim vositadir. Mantiqiy fikrlash o‘quvchilarga murakkab vaziyatlarni tushunishga, fikrlarini aniq ifoda etishga va muammolarni izchil hal etishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Mantiq, fikr, tafakkur, mulohaza, mantiqiy masala, boshlang‘ich sinf.

Bugungi kunda o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda axborotlar sonining ko‘pligi boshlang‘ich sinf o‘quvchilaridan mantiqiy fikrlash orqali muhim va foydali ma’lumotlarni ajratib olishni talab etadi. Bu jarayon muhim ahamiyatga ega. Mantiq – nafaqat fikrlash qobiliyati, balki izchil va to‘g‘ri mulohaza yuritish hamda oldiga qo‘yilgan masala yoki muommaga to‘g‘ri yechim topish hamdir. Ya’ni insonlarning kundalik faoliyatida shuningdek munosabatlarida foydali, aniq, asosli ya’ni mantiqiy o‘ylay olishi tushuniladi.

Mantiqiy fikrlash – shaxs ijodiy faolligining muhim qirrasini o‘zida aks ettirgan fikrlashning oliy pog‘onalaridan biri bo‘lib, ketma-ketlik hamda izchillik asosida fikrlarning bog‘lanishini bildiradi. Demak, mantiqiy fikrlash – inson tomonidan ko‘rib, eshitib, bilib, his qilib va anglab olingan borliq, voqelik yoki taassurotlarning boshqalar uchun ham tushunarli tarzda tafakkur etilishini anglatadi. Mantiqiylik – tafakkurning yozma va og‘zaki nutqda fikrlash qonunlariga amal qilish jarayonidir.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish usullari – mantiqiy o‘yinlar, topishmoqlar, masalalar va boshqotirmalarni yechish va bajarish, shaxmat o‘ynash, kitob o‘qish, tanqidiy fikrlashni o‘rganish, munozara va bahslarda ishtirok etish, fikrlash jarayonini tasavvur

qilish, vaziyatlarni simulyatsiya qilish, kundalik yuritish va boshqalar. Bu jarayonda har bir elementga jiddiy e'tibor qaratish, turli xil predmetlar o'rtasidagi bog'liq bo'lmagan yoki mavhum bo'lgan jihatlarni qidirib topish, yangi faktlarni aniqlash va taqqoslash orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish mumkin. O'quv jarayonida esa, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish ko'p hollarda loyihalar metodi, tadqiqot metodi, dasturlashtirish va muammoli o'qitish metodlaridan foydalanishni ham taqozo etadi. Mantiqiy fikrlashni aniqlashning bir necha usullari mavjud:

Birinchisi, bu tafakkur orqali dunyoni o'zlashtirib borishga qaratilgan murakkab bilim jarayoni; Ikkinchisi, doimiy ravishda yangi narsalarni, yangiliklarni qidirish va kashf etish. Fikrlash bu – insonda muammoli vaziyat vujudga kelgan vaqtdan boshlanadi va chuqurroq o'ylab javob berishni talab qiladi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun masalalarni turli usullarda berish mumkin: Guruhli faoliyat – bolalar birgalikda masalani tahlil qilib, muhokama qilib yechishadi. Rol o'ynash – masalalar hayotiy vaziyatlarga moslab beriladi. Vizual materiallardan foydalanish – rasmi yoki grafik shakldagi masalalar bolalar uchun tushunarli bo'ladi. O'yin shaklidagi topshiriqlar – masalalar interaktiv tarzda berilganda bolalar ishtiyoq bilan qatnashadilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mantiqiy masalalarni o'rgatishda ustozlarga ancha qo'l keladigan metodlarni ko'rib chiqamiz: "Kichik tadqiqotchi" metodi - o'quvchidan kreativ fikrlashni talab qiladi. Yangi bilimlar olish maqsadida o'quvchi o'zi masala tuzish va uni hal qilish yo'llarini izlaydi. O'qituvchi tomonidan beriladigan ijodiy-amaliy topshiriqlar ham hech qanday yordam va namunaga asoslanmagan holda bajariladi. Mazkur metodning ustunligi shundaki, o'quvchilarning bilish faoliyatini bosqichma-bosqich faollashtirish nazarda tutilgan hamda unda o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirishga va o'quv faoliyati tarkibida tadqiqotchilik unsurlari bo'lishi zarurligiga e'tibor berilgan. O'qituvchi mavzuni yoritmaydi. Bunda mavzuga oid masala sinfga tashlanadi. Uni o'quvchilar kichik guruhlarda muhokama qilish jarayonida "tadqiqot" o'tkazadilar va o'z xulosalarini chiqaradilar va o'qituvchi yordamida umumlashtiriladi.

"Qiziqarli suhbat" metodi - o'quvchini o'ylashga, tafakkur etishga undash hamda tez, izchillik va qiziqarli bo'lishi bilan ahamiyatlidir. Qiziqarli suhbat ham o'qituvchi va

o'quvchining dialog munosabatiga asoslanadi. Biroq qiziqarli suhbat o'quvchining mustaqil fikrlashiga yo'naltirilgan savollarga o'quvchilarni javob topishga undaydi yoki boshqa o'quv materiallarini tayyor javoblar asosida emas, balki qiziqarli savollar orqali o'quvchilarga yondashadi. O'quvchilar qiziqarli suhbat davomida o'z bilimlarini bir qadar amaliy tatbiq etishga undaydi.

“Rayting” metodida barcha g'oya, fikrlar yozma bayon etiladi. Bu esa o'z fikr va g'oyalarini yozib bayon etishga qiynalayotgan ba'zi o'quvchilar uchun juda foydalidir. Qiziqarli suhbat metodi singari o'quvchilarning fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilar tomonidan ilgari surilgan fikrlarni ekranga yozish orqali tushuntiriladi. Qiziqarli fikrlarni keyinroq o'rganish tavsiya etiladi. Bu metoddan foydalanilganda muammoni yechish variantlari imkon qadar ortadi.

Mantiqiy fikrlash har qanday fikrlashni, shu jumladan matematikani ham o'z ichiga oladi. Bizning muammomizni hal qilish uchun o'quvchining matematik tafakkurini uchta asosiy yo'nalishda rivojlantirish talab etiladi: arifmetik, fazoviy- geometrik va mantiqiy. Noan'anaviy vazifalar va mashqlarni muvaffaqiyatli hal qilishga o'rgatish uchun boshidanoq o'quvchilarni muvaffaqiyatga, "o'zlariga ishonish" ga yo'naltirish kerak. Buning uchun o'quvchilarning barcha musobaqa va musobaqalarda o'z vakolatlari doirasida qatnashishi muhim. Mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarning salohiyatini mustahkamlash va kengaytirishga e'tibor qaratilmoqda. Bu ularning faolligi va kayfiyatini doimiy ravishda rag'batlantirishda ifodalanadi; matematik bilimlarni eng yuqori darajaga olib chiqish; har xil turdagi kognitiv qiziqishlarga ega bo'lgan barcha talabalarni "infektsiyalash" da va bu qiziqishlarni sinfdoshlariga o'tkazishga yo'naltirilganlikda.

Ijodiy vazifalarni hal qilishning aniq usuli yo'q, chunki ular qisman originaldir. Bunday vazifalarni hal qilishni o'rganayotganda, xuddi tipik vazifalar bilan ishlashdagi kabi pedagogik shartlarga rioya qilish kerak. Birinchidan, siz o'quvchilarda qiziqish uyg'otishingiz kerak. Buning uchun qiziqarli vazifalar va mashqlarni diqqat bilan tanlashingiz kerak. Ular juda oson yoki qiyin bo'lmasligi kerak, chunki muammoni hal qilmasdan, o'quvchilar o'zlariga ishonchni yo'qotishi mumkin. Maktab o'quv dasturining mavzulariga mos keladigan vazifalarni tanlab, atipik vazifalarni hal qilish bo'yicha mashg'ulotlar muntazam ravishda amalga oshirilishi kerak.

Ijodiy muammolarni hal qilishning umumiy usullari yo'q. Shunga qaramay, L.M.Fridman, E.N.Balayan va S.A.Yanovskaya kabi matematiklar va o'qituvchilar mantiqiy vazifalarni hal qilishda bir qator tavsiyalarni aniqladilar. Ushbu tavsiyalar odatda evristik qoidalar deb ataladi 2. "Evristika" so'zi yunon tilidan "haqiqatni topish san'ati" deb tarjima qilingan. Matematik qoidalardan farqli o'laroq, evristika ixtiyoriy ko'rsatmalar bo'lib, muammoni hal qilishga olib kelishi mumkin yoki yo'q. Har qanday atipik vazifani hal qilish operatsiyasi odatda ikkita ketma-ket harakatga to'g'ri keladi - bu atipik vazifani odatiy vazifaga aylantirish va atipik vazifani bir nechta kichik vazifalarga bo'lish.

Ajratish va modellashtirishni osonlashtirish uchun bolalarni ijodiy vazifalarni hal qilishda darhol qo'shimcha modellar - diagrammalar, chizmalar, grafiklar, jadvallar yaratishga o'rgatish tavsiya etiladi. Bu bog'liq holda mavhum va konkret fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, chunki muammo modeli miqdorlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniq ko'rsatishga imkon beradi va shu bilan birga matnda tasvirlangan syujet va mavzu tafsilotlaridan mavhumlashtirishga yordam beradi.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni qo'llash o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, mustaqil va ijodiy yechim topish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu masalalar bolalarning matematik savodxonligini oshirish bilan birga, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish va ularga to'g'ri yechim topish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Shuning uchun, ta'lim jarayonida mantiqiy masalalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bikbayeva N.U., Sidelnikova R.I ., Adambekova G.A."Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" darslik."O'qituvchi".Toshkent-2016.
2. Jumayev M.E., "Matematika o'qitish metodikasidan praktikum" o'quv qo'llanma."O'qituvchi".Toshkent-2014.
3. Истомина, Н.Б. Методика обучения математике в начальных классах : учебное пособие для студентов ф-тов подготовки учителей нач. кл. пед. Начальная школа. – 2018.№2.
4. www.ziynet.uz